

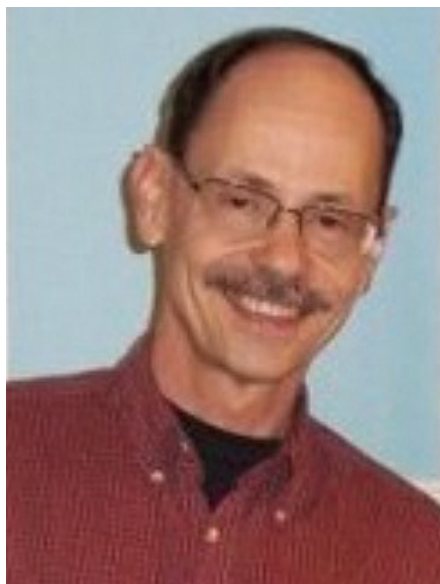
adelma von vay

Paul Johnson

GHOST LAND: EMMA HARDINGE BRITTEN'S FICTIONAL PORTRAYAL OF ARISTOCRATIC SPIRITUALISTS IN THE EARLY THEOSOPHICAL SOCIETY

International symposium on life and work of Adelma von Vay - Ljubljana, 03. december 2012

PAUL JOHNSON je avtor treh knjig iz niza *Zahodne ezoterične tradicije* (*Western Esoteric Traditions*) v izdaji State University New York Press. K. P. Johnson, MLS, je napisal zgodovinski uvod v prihajajočo akademsko izdajo knjige *Ghost Land* (*Dežela duhov*), ki jo je uredil v sodelovanju z založnikom Markom Damarestom. Je upokojeni direktor javne knjižnice iz južne Virginije.

Delo *Ghost Land*, ki je bilo v knjižni obliki prvič objavljeno leta 1876 v Združenih Državah Amerike, je plod zgodnjega Teozofskega društva. Njegova avtorica, Emma Hardinge Britten, je bila angleška zgodovinarica spiritizma, ki je preko domišljjskih oseb v tem romanu predstavila svoja evropska aristokratska znanstva. Prihajajoča nova izdaja te knjige bo predstavila nekatere zgodovinske osebe, ki bi lahko predstavljale pripovedovalca zgodbe, Chevalier Louis de B---, vključno z dvema novimi odkritji in štirimi že omenjenimi možnostmi. Ena od teh, princ Emil Wittgenstein, je bil bratranec Adelme von Vay, in tako kot ona pomemben spiritist-teozof. V svoji predstavitvi bo P. K. Johnson opisal svoje razkrivanje, kdo bi lahko bil Chevalier Louis in skrivnostno ozadje Wittgensteinove smrti.

Adelma von Vay je večkrat omenjena v *Nineteenth Century Miracles*, kar je postalo osnova za večino povzetkov o von Vayevi, ki jih lahko beremo v poznejših angleških besedilih. Knjiga *Nineteenth Century Miracles*, objavljena leta 1884, poimensko obravnava Vayeve; predhodna knjiga Emme Hardinge Britten *Ghost Land*, objavljena leta 1876, pa vključuje elemente Adelminega bratranca in moža v liku njenega psevdonimnega pripovedovalca, chevalierja Louis de B ---.

Sklep, da je knjigo *Ghost Land* pretežno napisala sama Emma, je neizbežen glede na bibliografske dokaze in njeno avtorstvo spremljevalne knjige *Art Magic*. Britten najprej trdi, da je bil rokopis v nemščini, ki jo je prevedla amerikanizirana Nemka, nekaj strani kasneje pa piše, da sta bili *Ghost Land* in

Art Magic napisani v francoščini in angleščini. V rokopisu iz leta 1876 je Louis sin madžarskega plemiča in italijanske žene, v skicah iz leta 1872 pa je njegov oče Anglež in mati Avstrijka. Te nedoslednosti kažejo, da je Louis izum domnevnega urednika; če pa je Louis v prvi vrsti Emma Hardinge Britten, se pravi edina avtorica knjig *Art Magic* and *Ghost Land*, potem ostaja vprašanje glede Chevalierja Louis de B --- kot lika, povezanega z ljudmi v njenem preteklem in tedanjem družbenem omrežju. Brittnovi je primanjkovalo domišljije, da bi si v celoti izmislila Louisa. Sama je veliko potovala, bila načitana in oportunistka. Morala je torej sestaviti Louisa iz kosov: ampak čigavih?

Knjiga *Ghost Land* trdi, da predstavlja vrsto avtobiografskih skic in ne roman. Sklicevanje na okultno avtoriteto, ki temelji na izkušnjah, je povezana z zavrnitvijo avtorja, da bi se identificiral. Odlomki, za katere se zdi da so avtobiografski, po drugi strani ne morejo biti vsi opisi istega posameznika. Številne besede Chevalierja Louisa je mogoče razložiti kot besede Emme Hardinge Britten, ki je svoje trditve izreče s pomočjo priročno izmišljenega predstavnika. Toda zdi se, da številni odlomki odražajo prave osebne izkušnje in v kolikor je knjiga *Ghost Land* avtobiografska, potem razkriva izjemno življenjsko zgodbo raziskovalca v nevidne svetove že v zgodnji mladosti. Opisi iz knjige *Ghost Land* izkušenj mladostniških medijev, ki so bili uporabljeni v poskusih okultnih lož v tridesetih in štiridesetih letih devetnajstega stoletja, tako temeljijo na Emmih lastnih življenjskih izkušnjah.

Prvi predlog za Louisa, v primeru, da ne gre za Brittnovo, je prišel v 7. decembra 1876 v reviji *Spiritual Scientist*, v kateri je urednik Gerry Brown v recenziji knjige *Ghost land* v začetnih opombah predlagal: "Gre res za nenavadno naključje, da opisane okoliščine tako zelo ustrezajo zgodovinskim dejstvom v zvezi s princem Salm-Salmom, osebo, ki je obiskala to državo, ki je v Angliji dobro znana in ki je globok okultist. Če se uvršča med prijatelje gospe Britten, potem ga lahko imamo za avtorja 'Ghost Land' in 'Art Magic'."¹

Felix Constantin Alexander Nepomuk, princ de Salm-Salm (1828-1870) je bil pruski vojaški častnik, ki je študiral na vojaški šoli v Berlinu, preden je zaporedoma služil v pruski, avstrijski in ameriški vojski. V ZDA se je poročil z Vermonter Agnes Joy, ki ga je spremljala na bojiščih državljanske vojne. Po vojni sta se vrnila na njegovo posestvo v Nemčiji. Smrt je dočakal v bitki leta 1870 med francosko-prusko vojno. Nepomukova kariera v pruski vojski in kasneje povezava z Avstrijo ustreza nekaterim elementom Louisove osebnosti, vendar pa ni dokazov, da je bil okultist. Pri pisanju knjige *Ghost Land* ni mogel sodelovati, ker je umrl leta 1870. Njegova ameriška žena Agnes je imela povezavo s Kubo in zabeleženo zanimanje za spiritualizem, kar je oboje pomembno, ko gre za Louisa.

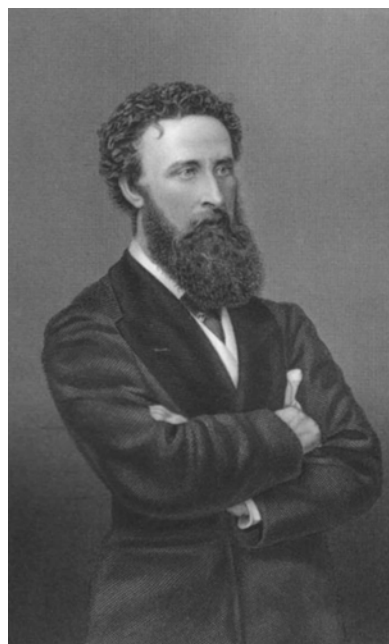
Drugi moški prototip za Louisa je predlagal G. R. S. Mead, ugledni teozof in tajnik H. P. Blavatsky v njenih londonskih letih, ki ga je citiral A. E. Waite, češ da je Louis "notranje življenje" romanopisca Edwarda Bulwerja Lyttona (1803-1873). Njegova obsedenost z okultizmom in rozenkrojcerji je najbolj očitna v *Zanoniju* (1842) in *Strange Story* (Nenavadni zgodbi, 1870), Britten pa ga je imenovala za prvega med člani Orphic Circle. Njegovo zanimanje za praktično okultno eksperimentiranje ni imelo enakovrednega posnemovalca v viktorijanski Angliji, kar daje verodostojnost Emminemu razkritju njegovega imena tako pozno v življenju.

Olcott je v knjigi *Old Diary Leaves*, ki jo je začel pisati leta 1895, ko je bila Emma še živa, zapisal o *Art Magic to*, da "knjiga vsebuje odlomke, vredne Bulwer-Lyttona; pravzaprav bi človek rekel, da jih je

¹ "Ghost Land," *Spiritual Scientist*, 6. december 1876, str.145.

Felix Constantin Alexander Nepomuk,
Prince de Salm-Salm (1828 -1870)

Edward Bulwer Lytton
(1803-1873)

napisal on ...”² *Ghost Land* tudi slogovno odraža pero Bulwer-Lyttona bolj kot kateri koli drugi roman.

Trem kandidatom za Louisa, ki so jih predlagali še za časa Emminega življenja, so v dvajsetem stoletju dodali le še enega. V izdaji *Modern American Spiritualism* iz leta 1970 je urednik E. J. Dingwall za njegovega prototipa predlagal Barona de Palma. Joseph Henry Louis de Palm (1809-1876) je v *Nineteenth Century Miracles* omenjen kot “ugleden zagovornik gibanja v Nemčiji”.³ Potem ko *Nineteenth Century Miracles* poroča o človeški levitaciji v dunajski cerkvi v letu 1861, Brittnova dodaja: “O tem izjemnem dogodku je pričal tudi pokojni baron de Palm, ki je bil prisoten ob tej priložnosti in ki ga je povezal z avtorjem.”⁴ Dingwall zaključuje, “da sta lahko tako *Art Magic* kot *Ghost Land* delo barona Josepha Henryja Louisa de Palma, zelo nenavadnega lika z izrazitimi teozofskimi in okultnimi interesi, katerega pogreba se je gospa Britten udeležila leta 1876 in nad telesom katerega je izrekla besede, v katerih ga imenuje ‘prijatelja in spremljevalca’ ...” Palmov zgodovinski pomen je predvsem v tem, da je bilo njegovo telo prvo truplo, ki je bilo upepeljeno v ZDA. Dingwall predlaga, da je “baron svoje darove skrival z namenom, da bi drugim preprečil, da bi vedeli, kaj je sestavljal pod urednikovanjem gospe Britten.”⁵ Dingwall kot dokaz v podporo hipotezi o Palmu navaja govorico o Louisu kot veteranu državljanske vojne, ki se je prvič pojavila v *časopisu Spiritual Scientist*. Ta članek je Louisa, oziroma njegov prototip, imenoval “znani, ugledni madžarski plemič in samotar, ki je pogumno služil v ameriški državljanski vojni ...»⁶

² Olcott, *Old Diary Leaves*, Vol 1, str. 187.

³ “Ghost Land,” *Spiritual Scientist*, December 6, 1876, str.145.

⁴ Ibid, p. 33.

⁵ *Modern American Spiritualism*, introduction by Dingwall, p. xvi.

⁶ *Spiritual Scientist*, 12. Julij 1876, str. 154.

Joseph Henry Louis de Palm
(1809-1876)

Ernest de Bunsen
(1810-1903)

De Palm je bil Bavarec in ni bil vojak, v Ameriko pa je prišel šele med državljansko vojno. Madžarsko plemstvo (vendar pa ne služenje v državljanski vojni) je bilo v duhovnih in teozofskih krogih zastopano v obliki barona Odon Vaya de Vaye in njegove žene Adelme. Zdi se, da je madžarski vidik Chevalierja Louis izposojen od Vayevih; v Britnovih knjigah pa ni nobenega drugega avstrijskega ali madžarskega znanca. Kar Dingwall ni opazil, vendar pa je pomembno upoštevati, da je Louis eno od imen, ki jih je de Palm uporabljal v Ameriki (spremenjeno od izvornega imena Ludwig), zaradi česar je edini predlagani prototip, s katerim je mogoče povezati to ime.

Nato so minila nadaljnja tri desetletja, preden je Robert Mathiesen leta 2001 za Louisa predlagal Ernesta de Bunsena (1810-1903) v njemu posvečeni monografiji ... Bunsen se je rodil v Nemčiji, živel pa je predvsem v Angliji. Bil avtor več del o zgodovini Biblije v angleščini in nemščini ter sin še bolj znane religiozolog, Christiana de Bunsena. Največja težava z Bunsenom kot prototipom za Louisa je enaka kot pri Salm-Salmu: nič dokazov o stikih z Brittnovo ali njenimi bližnjimi sodelavci ...

Če upoštevamo, da je bil mladenič, ki je veliko potoval in je bil v sedemdesetih letih 19. stoletja tesno povezan s Kubo, bi lahko našli vir za senzacionalno gradivo v *Ghost Land* v zvezi z mladeničem, za katerega je bilo znano, da je bil pisec že v najstniških letih in odraščal v okultno bogati hiši, ki jo je Brittnova zelo dobro poznala: namreč vojvoda de Medina Pomar, otrok Marie, grofice Caithness. Največ dokazov o osnovi za podobnost z Louisom najdemo v izjemni fizični podobnosti Duca z domnevnim Louisovim portretom in v načinu, kako Brittnova v dopisu z njegovo materjo razpravlja o njem. Marie je bila naslednica kubanskih lastnikov nasadov sladkornega trsa in je tako posedovala veliko bogastvo, ki je temeljilo na suženjskem delu.

Argument za Duca kot modela za Louisa temelji na dejstvu, da ga je Brittnova zelo dobro poznala v začetku 70. in 80. let 19. stoletja. Emmine edino zabeleženo potovanje v Evropo v zgodnjih osemdesetih letih je bilo podaljšano bivanje v Parizu z Lady Caithness. Pomar in Caithness pa sta bila v ZDA ravno takrat, ko naj bi bil tam "Louis de B ---". Pomarjev slog pisanja (verjetno po njegovi materi) se ujema s tistim v *Ghost Land*. Najbolj zanimivo je, da je vojvoda Pomar podoben podobi na edini sliki "Louis de B ---." Grofica Caithness je Olcottu posredovala kopijo Emminega pisma o Louisovem portretu in njegovem poreklu, v katerem je grofici napisala naslednje: "Vedela sem, da predstavlja našega ubogega trpina, kakršen je bil takrat, ne takšen, kot se na splošno pojavlja; me je pa prosil, naj ga

Duc de Medina Pomar

Portrait of "Louis de B---."

Countess of Caithness

pošljem tako, kot da bi bilo namenjeno njegovi Madonni (poudarjeno v originalu) - kot vas kliče - zato ker se je tako potrudil, da je bila narejena, in to samo za vas."⁷

Ruska vsebina *Ghost Land* lahko odraža Emmino korespondenco s princem Emilom Wittgensteinom. Princa je Brittnova opisala kot "pokojnega *aide de camp* in zaupnika cesarja Aleksandra II," ki je v "zasebnem pismu gospe Hardinge Britten, leta 1876," zapisal: "Cesar in večina ljudi v njegovem gospodinjstvu ... so ne samo Spiritualisti po prepričanju, ampak bi bili tudi pripadniki vere, če bi to dopuščale okoliščine ... čeprav spiritualizem poznajo in v katerega verjamejo tako plemiči kot kmetje, je verovanje vanj nasprotovanje avtoriteti, -- in bodite prepričana, prijateljica moja, da ima toplo mesto v srcih tisočerih, ki si ne upajo odkrito izražati svojih prepričanj." Nato nadaljuje, "iz podobnih prijateljskih sporočil princa Emila Wittgensteina je avtorica izvedela, da je pokojni ruski cesar imel najbolj popolno knjižnico spiritualističnih del, ki jih je lahko priskrbelo literatura mnogih narodov. Ta plemeniti gospod je bil eden najzgodnejših naročnikov na delo, ki ga je avtorica prevedla in uredila pod naslovom 'Art Magic', in je v pismu z avtogramom, naslovljenem na pisca tega dela, izjavil, "da ga ima za najbolj sveto avtoriteto in jo povsod nosi s seboj."⁸ Wittgenstein, rojen v Darmstadtu, je od 1845 do 1847 služil princu Aleksandru Hessenskem na Kavkazu in se nato boril na Danskem, vendar se je kot *aide de camp* kneza princa Vorontzova vrnil na Kavkaz v službo Rusiji. Tam je ostal do leta 1862, ko je v Varšavi postal ataše velikega vojvode Konstantina. Wittgenstein je bil nato del cesarjevega štaba med vojno 1877-78 s Turčijo.⁹ Z Blavatsky je bil v njuni mladosti osebno seznanjen in je obnovil korespondenco z njo v letih, ko je pisal tudi Brittnovi.

Sir Richard Francis Burton (1821-1890) je bil v začetku 1840-ih v Oxfordu globoko vpleten v okultne kroge - iste kroge, v katerih se je takrat gibala Emma in v katerih je bila osrednja osebnost Bulwer-Lytton. Do leta 1860 je postal najslavnejši britanski raziskovalec srede 19. stoletja. Burton je Heleno Blavatsky prvič srečal v Kairu leta 1853, ko se je pripravljal na svoje veliko potovanje v Meko; tako vsaj

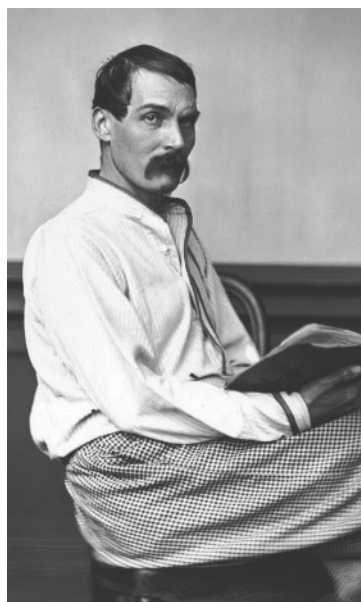
⁷ *Old Diary Leaves*, I:200.

⁸ *Nineteenth Century Miracles*, str. 351.

⁹ *Blavatsky Collected Writings*, I:534.

Prince Emil Wittgenstein
(1824 - 1878)

Sir Richard Francis Burton
(1821-1890)

trdi Albert Rawson v pisanih spominih, napisanih ob Burtonovi smrti. V mladosti je bil Burton vojak, znan po poznavanju številnih jezikov, celo 29, kakor pravi nek vir. V petdesetih letih prejšnjega stoletja so bile njegove ekspedicije v Meko in k izviru Nila podlaga za priljubljene knjige o njegovih pustolovščinah. Vse do konca življenja je nadaljeval z živo pripovedjo o potovanjih, medtem ko je kot britanski diplomat služboval v Aziji, Afriki, Južni Ameriki in Evropi. Še bolj pomembno za odsevanje Chevalierja Louisa je to, da je bil Burton vse življenje navdušen nad astrologijo in okultnimi znanji. Burton je bil, tako kot Emil Wittgenstein, tudi častni in ustanovni član Britanskega spiritualističnega združenja leta 1873, pozneje v desetletju pa se je pridružil Teozofskemu društvu. Oba sta leta 1869 sodelovala z Londonskim dialektičnim društvom, ki je med drugim kot priči zabeležilo tudi Lady Caithness in Bulwer-Lyttona. Medtem ko ni dokazov o sodelovanju med Brittnovo in Burtonom, pa je povezavo raziskovalca z Blavatsky dokumentiral eden njenih najbližjih sodelavcev.

Zdi se, da je knjiga *Ghost Land* sestavljena iz treh avtorskih glasov, od katerih ima vsak drugačen odnos do Emme. Louis v prvem delu je evropska moška različica Emme, pripoved pa temelji na njenem obsežnem izkustvu v okultnem okolju. Nekateri osebni podatki so se zgledovali po Pomarju, vendar pa Emma pogosto izgubi nadzor nad svojo pripovedjo, tako da včasih pozabi, ali gre za njo samo ali za Louisa. Louis je v drugem delu dozorel v veliko bolj moški značaj, katerega dogodivščine in lastnosti odsevajo Richarda Francisa Burtona. Blavatsky pa je očitno vpletena v lik nevarne čarovnice, ki poskuša zapeljati Louisa in se kasneje vplete v novo sekto v Indiji. Med kraji v knjigi *Ghost Land* izstopata Indija in Rusija kot kraja, o katerih Brittnova ni imela osebnega in pa tudi dokaj malo splošnega znanja. Zato je Blavatsky gotovo med vplivi na upodobitev teh dveh držav, saj je bila z Brittnovo v rednih stikih med pisanjem knjige *Ghost Land* in njene *Isis Unveiled*. Blavatsky se pojavi v drugem delu prvega zvezka *Ghost Land*, preoblečena pa ne v Louisa, temveč v Madame Helene Laval, zlobno okultno zapeljivko.

V pregledu smo obravnavali dva moška kandidata za Louisa, nominirana v devetnajstem stoletju, Salm-Salma in Bulwer-Lyttona, dva pa, ki sta bila predlagana pred kratkim, Palma in Bunsena. Za no-

benega od teh štirih nismo našli dokumentirane povezave z Brittnovo, ki pa je obstajala z dvema dodatnima imenoma, ki smo ju predlagali tukaj, Pomarja in Wittgensteina. Tako imamo sedem prototipov za Louisa, vendar pa le enega avtorja knjige *Ghost Land*. Značilnosti evropskih aristokratskih spiritualistov, ki sodelujejo v zgodnjem teozofskem društvu, se v knjigi *Ghost Land* odražajo na mešan način. Rdeča nit, ki povezuje Palma, Wittgensteina, Caithnessovo, in Pomarja kot vplive na pisca *Ghost Land*, je ta, da so bili vsi spiritualistični pripadniki evropskega plemstva, ki so bili aktivni pri nastanku Teozofskega društva, ter bili skupni znanci Brittnove in Blavatsky. Burton, če že ne plemič, je bil diplomat, ki je bil seznanjen tako z Brittnovo kot z Blavatsky, vsi trije pa so nekaj časa sodelovali z Bulwer-Lyttonom. Louis in njegove dogodivščine so tipične za večino in morda vse te Emmine kolege. Vendar pa je bila oseba, ki je bila med vsemi temi posamezniki med pisanjem knjige *Ghost Land* vsak dan v stiku z Brittnovo, le Helena Blavatsky, ki je verjetno imela prav tako velik vpliv na Chevalierjevo ustvarjanje kot kateri koli moški prototip.